

Львівський національний університет імені Івана Франка
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДЕМОКРАТІЇ
ТА ПРАВ ЛЮДИНИ:
виклики війни і потреби євроінтеграції**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З НАГОДИ ДНЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ
(20 червня 2024 року, м. Львів)**

**ЛЬВІВ-ХАРКІВ-ЧЕРНІВЦІ
2024**

Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (*протокол № 1 від «11» жовтня 2024 року*)

Європейські стандарти демократії та прав людини: виклики війни і потреби євроінтеграції : Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди дня Конституції України (20 червня 2024 року, м. Львів) / [уклад. О.М. Бориславська, проф. Т.М. Слінько, О.В. Щербанюк, І.Я. Заяць]. – Львів ; Харків ; Чернівці : ЛНУ імені Івана Франка, 2024. – 159 с.

Матеріали збірника висвітлюють проблеми реформування конституційного законодавства на сучасному етапі державотворення. *Мета конференції:* обговорення конституційно-правових проблем імплементації європейських стандартів демократії та прав людини в правову систему України на сучасному етапі державотворення в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови держави, а також перспектив подальшого розвитку конституційно-правової доктрини.

Видання розраховане на фахівців у галузях конституційного, муніципального та адміністративного права та державного управління – наукових та науково-педагогічних працівників, депутатів місцевих рад, посадових осіб державної влади та місцевого самоврядування, а також магістрів і студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти, усіх, хто цікавиться проблемами місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади.

Остафійчук Людмила Аурелівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРАВО НА СВОБОДУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Європейська конвенція з прав людини закріпила право кожного на свободу та особисту недоторканність та у статті 5 визначила перелік випадків, коли особу може бути позбавлено свободи відповідно до процедури, встановленої законом. Водночас, під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття (п. 1, п. 3 ст. 15) [1].

Заяву про відступ України від деяких положень Конвенції з прав людини було опубліковано на сайті Ради Європи [2], в якій зазначено, що влада на період воєнного стану може: примусово відчужувати майно для потреб держави, запроваджувати комендантську годину, встановлювати особливий режим в'їзду та виїзду, запроваджувати заборону на мирні зібрання й мітинги; встановлювати заборону або обмеження вибору місця перебування чи місця проживання осіб на території, де запроваджено воєнний стан та ін. Можливість застосування вищезазначених заходів вимагає відступу від зобов'язання за статтями 12, 17, 19, 21, 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та статтями 8, 10, 11 Конвенції про захист прав людини прав і основоположних свобод, статті 1, 2, 3 Дод. Протоколу до Конвенції, стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

Згідно ст. 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [3].

Відповідно до статті 3 Указу Президента від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», дію якого було неодноразово продовжено, також було визначено, що, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України [4]. Відповідно, стаття 28 «Кожен має право на повагу до його гідності» та стаття 29 «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність» Конституції України не мають обмежень на час воєнного стану. Слово «можуть», яке використано в Указах Президента, уживається для вираження припущення чого-небудь, що можна здійснити чи виконати, але у майбутньому [5] і аж ніяк у теперішньому часі.

Відповідно, на третій рік повномасштабного вторгнення росії в Україну виникає багато питань щодо готовності українського законодавства вирішувати проблеми функціонування держави і суспільства під час війни. Ми спостерігаємо за намаганнями влади виправити певні недоліки, в тому числі шляхом внесення змін до законів та виданням підзаконних актів Кабінетом Міністрів України та іншими державними органами. Але це відбувається не системно, подекуди хаотично, а в цілому із реальним несприйняттям суспільством. Ми фактично живемо в час, коли нам потрібно захищатися не лише від ворога, але й від адміністративно-правового апарату держави, який працює із відвертими перегинами, власним тлумаченням норм, позбавленим будь-якої логіки та відповідності закону. Наприклад, видається сумнівним, щоб в європейських країнах працівники територіальних центрів комплектування (далі – ТЦК) під час проведення мобілізаційних заходів могли б собі дозволити викрадати чоловіків; бити їх,

змушуючи таким чином написати «добровільні заяви на проходження військово-лікарської комісії (ВЛК)», а лікарі ВЛК за декілька хвилин видавати висновки, що громадянин придатний до служби, не звертаючи увагу на наявні хронічні і стійкі захворювання в тому числі психічного характеру; або ж без проходження ВЛК відразу відправляти затриманого до місця здійснення військової підготовки та подальшого зарахування до військової частини тощо. Багато спірних питань виникає в роботі прикордонної служби, оскільки орієнтовний перелік документів для перетину державного кордону визначений листом Адміністрації державної прикордонної служби від 17.03.2022 р. № 23-6855/0/6-22-Вих, який носить роз'яснювальний характер та спрямований до підпорядкованих органів Держприкордонслужби, а не громадян [6]. В інтернет-середовищі висвітлюються подібні різноманітні конфліктні ситуації щодо обмеження свободи громадян діяти на власний розсуд, однак влада виявилася не готовою пояснити такі дії. Частково вирішення подібних проблем лягло на суди, однак вирішення конфліктів у судовому порядку зумовлює судові витрати для громадян та витрачання часу. Як реакція на активних та знаючих громадян, які у судовому порядку відстояли свої права, свободи та інтереси, Верховна Рада України і Кабінет Міністрів України декілька разів вносила зміни та доповнення до законодавства та підзаконних актів. І думається, що це не останні зміни і доповнення, адже соціум теж вміє досить ретельно аналізувати нормативне регулювання правовідносин, тому, не виключно, невдовзі знову будуть знайдені лазівки і щодо нових норм, і знову буде реакція парламенту у вигляді змін чи доповнень норм. На наше переконання такі дії вказують на обман громадян, які змушені постійно пристосовуватися до нововведень. Тому суспільство цілком логічно висуває запит на законодавче врегулювання різноманітних аспектів роботи ТЦК, ВЛК, прикордонної та інших служб, які мають бути чітко виписані в нормах закону, щоб кожний громадянин їх знав і правильно розумів свої права та

обов'язки, а органи державної влади не придумували яким чином закрити прогалини у законах.

Як зазначають М. Головач і Л. Лавріченко, «одним з аспектів верховенства права є вимога якості закону. Вимога якості закону покликана забезпечити прозорість і передбачуваність правових норм, дозволяючи громадянам і юридичним особам розуміти свої права та обов'язки. Якість закону сприяє виключенню або мінімізації двозначностей і конфліктів у правовій системі, сприяючи її ефективності та відповідності загальноприйнятим стандартам» [7].

В інтерв'ю Громадському екссуддя Конституційного суду В. Шишкін зазначив, що Конституцію писали політики, серед яких про можливу війну думали не більше ніж десять людей. А зараз, чомусь основним питанням законопроектів про мобілізацію стало питання передбачати в них шпаринки для уникнення служби. Під мобілізацією ми чомусь розуміємо тільки одне: окопи. Але мобілізація має бути багатоаспектною: не лише для фронту, а й для тилу. Хтось має охороняти склади, працювати на військових підприємствах, розчищати завали після обстрілів, гасити пожежі, будувати фортифікаційні споруди, лікувати поранених, забезпечувати евакуацію людей тощо. [8]

Дійсно, у суспільстві багато дискусій та спекуляцій навколо мобілізації, а ще більше їх стосовно дій працівників ТЦК і ВЛК. Тому, в законодавстві не має бути слів на кшталт «може» чи «можливо», а мають бути прийняті не популярні рішення на рівні закону щодо загальної мобілізації без винятків, яка має бути чітко диференційована за вміннями та навичками особи, її професійною кваліфікацією і здатністю вирішувати чи виконувати завдання в армії або в тилу.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n316
2. On derogation measures. URL: <https://rm.coe.int/0900001680af452a>

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Г>
4. Указ Президента від 24.02.2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
5. Можливо. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – Стор. 779. URL: <https://sum.in.ua/s/mozhlyvox>; Можливий. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – Стор. 778. URL: <https://sum.in.ua/s/mozhlyvyj>
6. Лист Адміністрації державної прикордонної служби від 17.03.2022 р. № 23-6855/0/6-22-Вих «Щодо порядку організації виїзду за кордон на період дії правового режиму воєнного стану» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN073457>
7. Головач М. Обмеження прав під час війни: пошук рівноваги між необхідністю та свободою. URL: <https://vkr.ua/publication/obmezheniya-prav-pid-chas-viyni-poshuk-rivnovagi-mizh-neobkhidnistyu-ta-svobodoyu>
8. Чи законна мобілізація та чи позбавлять ухиянтів громадянства? Пояснює екссуддя Конституційного суду. URL: <https://hromadske.ua/posts/chi-zakonna-mobilizaciya-ta-chi-pozbavlyat-uhilyantiv-gromadyanstva-poyasnyuye-ekssuddya-konstitucijnogo-sudu>